

Sæt klimaet i centrum for de økonomiske strukturreformer

I fremtiden bør vi styre ud fra et helt nyt økonomisk paradigme, hvor naturgrundlaget sættes i centrum. Vi skal ikke længere konkurrere på naturdestruktion og energiblindhed, men på at udvikle en ekstremt effektiv og regenerativ produktion, der giver mere tilbage til naturen, end den tager.

Kronik af Bjarke Møller, direktør i Rådet for Grøn Omstilling

I de aktuelle regeringsforhandlinger er der flere partier, der slår til lyd for en ny bølge af strukturreformer af velfærden og en forøgelse af arbejdsudbuddet. Det er den helt forkerte debat. Vores generations største udfordring er at sætte al kraft ind på at udvikle en bæredygtig og robust økonomi, der i de næste få år leverer drastiske CO2-reduktioner og sparer kraftigt på energi- og ressourceforbruget, så vi kan slippe fri af de fossile brændsler. Vi befinder os i en akut energisikkerhedskrise, der kan blive dybere og længere end 1970'ernes to energikriser. Det er alfa og omega for Danmark – som for alle andre EU-lande - at frigøre sig fra afhængigheden af Putins fossile brændsler. Alligevel forsøger mange politikere at foregive, at de har styr på klimaomstillingen. Men det har de ikke. De fedter stadig for meget med hockeystaven. Imens har toneangivende politikere og økonomer iscenesat en anden "krise", der handler om arbejdskraftmangel, nye velfærdsreformer og måske nedskæringer i de sociale rettigheder. Men det er en underlig stedfortræderdebat. Dansk økonomi er bomstærk. De offentlige finanser er solide, tidligere tiders offentlig nettogæld er vendt til en nettoformue på cirka 13 pct. af BNP, den økonomiske velstand pr. borger er historisk høj, og de danske husholdninger har en historisk høj opsparing.

Selv om befolkningen bliver ældre i de kommende årtier, viser beregninger fra *Danish Research Institute for Economic Analysis and Modelling (DREAM)*, at problemet er begrænset. I perioden 2022-2030 stiger arbejdsstyrken med 55.000 personer. Energikrisen truer desuden med at udløse en recession i europæisk økonomi i 2023, som igen kan øge arbejdsløsheden, og dermed lægge låg på den akutte arbejdskraftmangel. Dansk økonomi kigger ifølge de nye prognoser fra OECD ind i noget nær nulvækst, så ledigheden vil stige. Og frem mod 2040'erne ventes den demografiske udvikling at bidrage positivt til arbejdsstyrken, for pensionsalderen er skruet op til 69 år.

Godt nok opstår der flaskehalsproblemer i enkeltsektorer, men i stedet for generelle strukturreformer er der brug for mere målrettede tiltag. Fx mangler der arbejdskraft til den grønne omstilling. I de næste 3-5 år skal man afmontere 400.000 olie- og gasfyr, anlægge nye fjernvarmerør, installere måske 100-150.000 varmepumper, lave energireoveringer som aldrig før og opstille solcelleanlæg og vindmøller i et ekstremt højt tempo. Man kan f.eks. indføre et moratorium for fossile anlægsinvesteringer i nye motorveje og broer, og man kan udskyde forskønnelsesprojekter i byerne, indtil alle danskeres olie- og gasfyr er erstattet af fjernvarme og højeffektive varmepumper. Og man kan også justere udlændingepolitikken, så virksomheder der mangler specialkompetencer, får lettere ved at rekruttere udenlandsk arbejdskraft. Flaskehalsproblemerne er ikke større end, at de kan løses.

Før ekspansiv grøn finanspolitik

Den gode nyhed er, at der er råd til at føre ekspansiv finanspolitik ud af energikrisen og en recession. Det skal ikke være for at øge det generelle offentlige forbrug, men for at investere i fremtidige energibesparelser og at sænke importen af fossile brændsler. Det kan samtidig sænke inflationspresset, der drives af de høje energipriser. Det skal være en offensiv grøn finanspolitik, der proaktivt investerer i at nedbringe fremtidens klimaregning. De danske politikere bør her tage ved lære af USA's præsident Biden, der i august fik vedtaget sin *Inflation Reduction Act*, som lægger op til historisk store investeringer på 369 mia. dollars i vedvarende energi, ny grøn infrastruktur, energieffektiviseringer og nye økonomiske incitament. En ny regering bør lave en dansk udgave af Inflation Reduction Act.

Faktisk er der et finansielt råderum, for finanspolitikken er overholdbar med over 9 mia. kr. årligt (0,4 pct. af bruttonationalproduktet). Godt nok har en bred kreds af forligspartier aftalt at øge forsvarsudgifterne, så de over de næste 10 år gradvist stiger til 2 pct. af bruttonationalproduktet. Man burde mindst investere lige så meget i den grønne omstilling. Men det gør man ikke, selv om de internationale klimarapporter er alarmerende, og vi i år har oplevet den værste tørkeperiode i 500 år.

Den klassiske mainstreamøkonomi forholder sig imidlertid ikke rigtig til naturen. Miljø og klima nævnes ikke med et ord i DREAM-gruppens årlige rapport om den langsigtede finansielle holdbarhed. Demografi og arbejdsudbud, uddannelser, tilbagetrækningsalderen og forsørgerbyrden bruges til at analysere de offentlige indtægter, udgifter og gæld.

De klassiske modeløkonomer støtter sig til idealistiske antagelser om perfekt kapitalmobilitet, at husholdningerne kun indretter arbejdstiden ud fra reallønnen efter skat, og at virksomhederne altid optimerer deres drift og investerer optimalt. Man har en generel ligevægtsmodel, der antager, at det økonomiske menneske har viden nok til at træffe rationelle beslutninger. I Finansministeriet arbejdes der på en grøn reformmodel, men den bygger videre på den klassiske ligevægtsmodel, og er det stadig kun en prototype. Kan den håndtere radikal usikkerhed, ekstreme prissvingninger og de kaskader af systemiske forandringer, som klimakrisen vil udløse på toppen af den aktuelle energiforsyningskrise? Hvad sker der, når fossile brændsler dumpes i stor skala og skal erstattes af vedvarende energisystemer med ujævn fleksibel forsyning, og der samtidig opstår et stort tryk på ressourcepriserne og forsyningskæderne?

Velkommen til de vilde kaskaders tidsalder

Vi kigger ind i en fremtid med permanente uligevægte, dynamiske ubalancer og mange ubekendte ligninger. Og alle aktører skal træffe svære valg med ufuldstændig information. Men den globale klimakrise er et videnskabeligt faktum, som vi er pisket til at handle på. Vi kan ikke længere bilde os ind, at det vil være klogt at ignorere den. Et farvel til det fossile samfund kræver dog ekstrem hurtig teknologisk innovation samtidig med, at vi skal reducere energi- og ressourceforbruget. Den gamle drøm om ligevægt og lineær vækst holder ikke mere. Vi skal tænke på en kvalitativ ny måde.

Det er fint at lave økonomiske modeller for at kortlægge sammenhænge, men modeller, der ikke forholder sig til klimaforandringerne og ressourcekrisen, bør pensioneres. Det er dramatisk, hvis de herskende økonomiske modeller ikke tager bestik af, at verden med den aktuelle politik har kurs mod temperaturstigninger på 2,8 grader.

I følge klimavidenskaben resulterer det i større hyppighed af ekstreme vejrlig, storme, oversvømmelser og længere tørkeperioder med høje omkostninger til følge. Allerede når vi om få år overskrider Paris-målet om 1,5 grader, udløses de kritiske tipping points, der får klimaforandringerne til at accelerere på ustyrlig vis. Bevæger vi os ind i det farlige territorium mellem 2-3 grader Celsius, kan det iflg. økonomen Nicholas Stern påføre os et gennemsnitligt økonomisk velstandstab på omkring 5 pct. af BNP hvert år.

Mange klassiske økonomer betragter stadig naturen som billigt skidt og uanede ressourcer, mens naturgrundlaget holdes uden for de økonomiske modeller. For dem står mennesket og arbejdskraften i centrum. Nobelprisøkonomen William Nordhaus – som en del klassiske økonomer beundrer – udstillede for nogle år siden sin verdensfjerne forståelse af naturen, da han påstod, at det vil være økonomisk optimalt med temperaturstigninger på 3,5-4 grader. Hvilken dårskab! Stiger temperaturerne så meget, forvandles store dele af USA, Kina og den sydlige del af Europa til ørken.

Kun få steder i tempererede egne nær kysten – forudsat at de ligger nogle meter over det stigende hav – vil profitere i dette klimahelvede. Kloden vil forvandles til et globalt *hot house*, hvor det mange steder vil være umuligt for et menneske at opholde sig. Antallet af klimaflygtninge vil vokse, så vor tids migrationsbevægelser vil ligne et teselskab. Klimaregningerne vil tordne i vejret over hele kloden, og alle økonomiske modeller vil komme på overarbejde i en ny virkelighed med radikal usikkerhed, vilde svingninger og dynamiske uligevægte.

Når danske politikere og økonomer vil øge arbejdsudbud, kræve ekstra pensionsår og kortere uddannelser, er de ofre for deres egen stiafhængighed. De vender tilbage til gamle reflekssvar, som de har brugt siden 1980'erne. De navigerer i bakspejlet frem for at kigge gennem forruden. Det er den accelererende klimakrise, biodiversitetskrisen, energikrisen og den snart kommende ressourcekrise, der skal imødegås med økonomiske strukturreformer.

Skalér hurtigt op med grøn energi

I stedet for at finjustere arbejdsuddet skal vi investere massivt i vedvarende energi og energieffektiviseringer, så hele dansk økonomi senest i 2040 er 100 pct. selvforsynende med vedvarende energi – herunder sol, vind, geotermi og bølgekraft. Ikke bare i elsektoren, men i hele industrien, transporten og landbruget. Beslutningstagerne ser dog ikke helt ud til at have forstået, hvor stor og kompleks opgaven er.

De grønne energiforlig før sommerferien lagde fx op til en firedobling med grøn strøm frem til 2030, og man vil øge mængden af havvind op fra omkring 2,6 GW til omkring 12 GW i 2030. Samlet set stiler man efter at producere lidt over 100 TWh grøn strøm i 2030, men det dækker faktisk kun halvdelen af Danmarks energiforbrug til den tid. Det er ikke nok. Lige nu er der ved at blive bygget *Power-to-X*-fabrikker fra Esbjerg til Frederikshavn, der skal fremstille den næste generation af e-fuels og e-ammoniak, men i 2030 vil disse fabrikker sluge 10 GW eller kræve omkring 50 TWh ekstra grøn strøm. Det er faktisk lige præcis den mængde ekstra offshore vind, som politikerne i de seneste grønne forlig er blevet enige om. Men så har man ikke løst problemet med afhængigheden af de fossile brændsler i vores industri, transport og landbrug. Det understreger udfordringen.

Oveni det vil man bruge noget af den ekstra havvind til eksport til vores nabolande, og det er ganske fornuftigt. For det europæiske energinet hænger sammen, og det øger forsyningssikkerheden i et integreret energinet. Vi kan opnå større sikkerhed i fremtiden, hvis vi hjælper vores nabolande til hurtigere at frigøre sig fra Putins fossiler. Og her bør Nordsøens enorme vinde frigøres. Klippes alle bureaukratiske snubletråde over, og åbner man døren for, at markedsconsortier kan lave en hurtigere udbygning i den danske del af Nordsøen, kan man måske nå helt op på 30 GW havvind i 2030 og skalere yderligere op til 65 GW i 2035. Sagen er nemlig, at der er brug for meget mere offshore vind, end hvad politikerne lægger op til.

Kigger man på Energistyrelsens seneste fremskrivninger for elforbruget i fremtidens *Power-to-X*-fabrikker, er politikerne langt bag kurven. Det officielle mål er, at Danmark skal have 22,65 GW havvind i 2040 og cirka 35-37 GW i 2050. Det er bare alt for lidt, hvis noget af vores havvind også skal gå til at dække borgernes og virksomhedernes ordinære elforbrug på land.

Energistyrelsen vurderer, at der skal leveres mellem 75 og 125 TWh el til de danske *Power-to-X*-anlæg i 2040, og frem mod 2050 kan elforbruget på disse anlæg vokse eksplosivt til mellem 125 og 175 TWh. Det sidste vil i store træk sige svare til hele Danmarks nuværende energiforbrug. Alene til *Power-to-X*! Lidt over en tredjedel ventes at gå til eksport, og EU-landene vil helt sikkert efterspørge store mængder e-fuels i 2030'erne og 2040'erne.

Alle EU-lande står overfor en historisk transformation fra den fossile æra til et elektrificeret transport- og energisystem. Det kan blive et dansk erhvervseventyr af de helt store. Men hvis ikke man tænker sig grundigt om, ender det i *hype*, overfladiske slogans og i værste fald store fejlinvesteringer. En ny regering bør lave en samlet energiplan, der sikrer nok vedvarende energi til fremtidens behov. Lige nu er der for lidt af den i de planer, som forligspartierne har lagt. Samtidig bør der gives langt større tilskud til energirenoveringer af private boliger og sættes turbo på energisparetiltag i virksomheder og den offentlige sektor. Fremtidens energiligning går simpelthen ikke op, hvis ikke vi også sparer meget mere på energien. I EU forhandles der om at lave et energieffektiviseringsmål på 13-14,5 pct. her i 2020'erne, men man bør

sætte mere ambitiøse mål. Ifølge det tyske Fraunhofer Institut vil det rent økonomisk være omkostningseffektivt at sætte et reduktionsmål på 20-21 pct. I Danmark kan vi godt være endnu mere ambitiøse. Det vil være rettidigt omhu og sikre os en sundere energiøkonomi i fremtiden.

Behov for store milliardinvesteringer

En ny grøn økonomisk strukturpolitik skal have blikket stift rettet på fremtidens behov og investere proaktivt i at accelerere den grønne omstilling. På det punkt halter politikerne stadig bagud, selv om de forsøger at anstrenge sig. Før sommerferien blev der fx indgået et bredt forlig om en ny grøn investeringsfond, der skal fremme den grønne omstilling, og her reserverede man 53,5 mia. kr. af det finanspolitiske råderum frem til 2040. Men beløbet svarer kun til cirka en promille af Danmarks velstandsproduktion fra 2023 til 2040. Det er for lidt. Det danske elnet er fx i dag så nedslidt, at der kun er ledig kapacitet i en tredjedel af alle elstationer rundt omkring i landet, og det betyder, at man flere steder i landet slet ikke kan tilslutte nye markantlæg med solceller eller nye vindmøller. Det er blevet en stopklods for den grønne omstilling af energisektoren.

Under valgkampen talte flere politikere om, at der er behov for at sætte flere penge af til at modernisere elnettet. Det er en fremragende ide. Men der er ikke penge nok i den grønne investeringsfond til at dække behovet. Konsulenthuset [Rambøll](#) har tidligere vurderet, at der frem mod 2040 skal investeres omkring 80 mia. kr. i at modernisere elnettet, så det kan klare de nye behov. Også derfor bør der afsættes langt flere penge til den grønne omstilling.

En række førende internationale [økonomer](#) mener, at der skal investeres 2-3 pct af vores årlige velstand for at skabe et CO2-neutralt samfund senest i 2050. Den økonomiske politik skal nytænkes grundlæggende, hvis Danmark igen skal være en grøn frontløberation, som vi kan være stolte af. Vi bør sætte et mål om at blive et klimapositivt samfund, der allerede i 2040 trækker mere CO2 ud af atmosfæren, end det vi sender ud. Inklusive vores forbrugsbaserede CO2-aftryk. Det er en ekstrem svær opgave, og det kræver, at man også tør udfordre nogle hellige køer.

Senest i 2030-2035 burde vi fx stoppe med at afbrænde biomasse, for ifølge Energistyrelsens beregninger sender el- og varmegærkerne i øjeblikket 16 mio. tons CO2e ud i atmosfæren fra afbrænding af halm, træ og træpiller. Vores fjernvarme- og elsektor skal fri af de fossile brændsler og importeret biomasse, og samfundet skal elektrificeres mest muligt, fordi det sænker energitabet. Inden 2027 bør alle olie- og gasfyr i de danske hjem fjernes og erstattes af fjernvarme og højeffektive varmepumper.

I stedet for at bruge kostbar arbejdskraft til at anlægge motorveje og nye broer, der fører til øget trafik og større klima- og ressourceproblemer i fremtiden, kan der indføres et moratorium, så gravemaskiner og arbejdskraft frigøres til at sætte turbo på den grønne omstilling af energisektoren. I sidste ende er det vores sikkerhed og uafhængighed af Putins fossile brændsler, der står på spil. Det er en *must win battle*. Men hvordan skal opgaven gribes an?

Lav en grøn skattereform

Som under coronapandemien bør den nye regering samle en stående operativ kommando, der kan kappe alle bureaukratiske snubletråde over for energirenoveringer og få sat fart i udbygningen med vedvarende energi og langt større kapacitet i elnettet. Det er den grønne økonomiske strukturpolitik, som den nye regering bør sætte i centrum. I dag bruger vi i Danmark ressourcer svarende til 4,2 jordkloder med et stort CO2-forbrugsaftryk, og det er ikke holdbart. Men hvis vi lægger kursen om, er det muligt at blive et grønt foregangsland, der senest i 2040 går i nettonul og bruger ressourcer indenfor de planetære grænser. Det kræver dog, at de gamle økonomiske modeller, investeringskalkuler og diskonteringsrenten justeres.

Et godt sted at starte er altid at lave de rigtige økonomiske incitamenter, så markedsdeltagerne – både borgere og virksomheder – får en egeninteresse i at ændre adfærd. Men her er det gået den gale retning i de senere år. Siden midten af nullerne har vi i Danmark skåret milliarder af de grønne afgifter. I 2006 opkrævede staten faktisk over 30 mia. kroner mere ind i grønne afgifter, end man gjorde i 2021. I stedet for at sætte ekstra pris på den natur, hvis ressourcer er begrænsede, har generationer af politikere skåret ned på forurenings-, energi-, transport-, ressource- og kulbrinteafgifterne. I dag henter staten under 3 pct. af BNP ind på grønne afgifter, men i 2006 var det over 6 pct. af BNP. Ikke engang de nyligt indfasede CO2-afgifter for industrien kan dække mankoen. For politikerne vil kun indfase den langsomt, lavt og med billige Orange-billetter til bl.a. Aalborg Portland. Så den giver kun et samlet provenu på 5,5 mia. kroner i perioden fra 2023 til 2030. Det er fint, at flere partier under den seneste valgkamp lovede en CO2-afgift for landbruget. Den bør mindst svare til industriens afgift. Derudover bør man indføre produktafgifter på oksekød og andre stærkt klimabelastede fødevarer.

Faktisk trænger Danmark til en gennemgribende skattereform, der sætter pris på naturen og giver incitamenter til energibesparelser, at spare på ressourcerne og at stoppe miljøforureningen. Sæt de grønne afgifter markant op. I de seneste femten år er de årlige indtægter fra transportafgifter faldet med 7,5 mia. kr. eller med cirka 35 pct. pr. køretøj. Bl.a. derfor har der aldrig været så mange biler – og trængselsproblemer – på vejene, hvor vi nu har over 2,7 mio. biler.

Alene i 2009, hvor Lars Løkke Rasmussen var finansminister og blev statsminister, skar man en tredjedel af transportafgifterne. Den voldsomme vækst i bilparken har forværret klimakrisen. Man kunne starte med f.eks. at indføre kørselsafgifter, der afspejler trængsel, ulykker, støj, slitage og luftforurening, og de samlede transportafgifter bør løftes op over niveauet for femten år siden.

Tænk, hvis de grønne afgifter – inkl. de nye CO2-afgifter – løftes til 6 pct. af BNP, som vi gjorde i 2006, og det ekstra provenu investeres i en accelereret omstilling væk fra fossile brændsler i vores energi- og transportsystem? Det vil gøre dansk økonomi langt mere robust i fremtiden, give lavere klimaregninger og styrke vores sikkerhed.

Sæt naturkapitalen i centrum for økonomien

Sammenlignet med andre europæiske lande er Danmark et af de lande, hvor naturen er mest trængt i defensiven, og biodiversiteten er truet. I vores kamp for BNP-vækst og for at opbygge en moderne konkurrencestat er der lavet stribevis af strukturreformer, der har sænket prisen på den natur og det miljø, som vi er en del af. BNP måler kun det samlede output af varer og serviceydelser, men ikke ødelæggelsen af vores aktiver i naturgrundlaget. De herskende økonomiske mainstreammodeller lider af en så stærk natur-, energi- og ressourceblindhed, at politikerne træffer beslutninger på forkert grundlag. De stirrer blindt på arbejdsudbuddet, tilbagetrækningsalderen og arbejdsproduktiviteten. Men arbejdskraftens citroner kan ikke længere presses meget mere, for folk går ned med stress, psykiske lidelser og tager piller i stor stil for at holde apparatet i gang.

I fremtiden bør vi styre ud fra et helt nyt økonomisk paradigme, hvor naturgrundlaget sættes i centrum. Lav en ny generation af strukturreformer, der sætter energi- og ressourceproduktiviteten i højsædet. Det bliver de afgørende forudsætninger i fremtidens konkurrencekapløb. Vi skal ikke længere konkurrere på naturdestruktion og energiblindhed, men på at udvikle en ekstremt effektiv og regenerativ produktion, der giver mere tilbage til naturen, end den tager. Vi skal gå fra et klimanegativt samfund til et klimapositivt samfund. Helst allerede i 2040.

Over de seneste 30 år har menneskeheden næsten fordoblet kapitalværdien af den producerede kapital (maskiner, bygninger, veje, fabrikker, havne etc.) – målt pr. indbygger – og vi har forbedret uddannelser og sundhed. Men i samme periode har vi destrueret op imod 40 pct. af verdens naturkapital. Halvdelen er verdens landbrugsareal er udpint og ødelagt, og en tredjedel af verdens fiskebestand er truet på grund af overfiskeri. Hvert eneste år taber jordens økosystemer en værdi, der svarer til op imod 10 pct. af vores globale økonomiske output, vurderer FN's miljøorganisation. Og World Economic Forum har beregnet, at over halvdelen af BNP i dag er afhængig af naturen. Og hver eneste krone, der investeres i naturgenopretning, skaber op imod 30 kroner i økonomiske gevinster. Hvornår tænker vi værdien af naturkapitalen ind i vores økonomiske strukturreformer?

Kronikken blev bragt i magasinet Ræson den 1. december 2022.